

A PESTI RÖCK ÁG

(28)

STEPHAN RÖCK / RÖCK ISTVÁN
(VI-VII. tábla)

Reck Pál (I) ISTVÁN nevű fia a lexikonnal ellentétben nem 1773-ban, hanem 1775. december 22-én született Kőszegen.¹³² Apja mesterségét folytatva ő is szításmesterséget tanult. A családi hagyomány szerint visszament Pinkafőre, ott fejezte be tanulmányait. A mesterlegények kötelező vándoréveit letöltvén Pestre érkezett, mestervizgát tett, polgárjogot nyert. 1803-ban nősült.¹³³

A német származású Stephan Röck otthonra talált Pesten. Bár az ország fővárosa a túlparti Buda (németül Ofen) volt, a gazdasági, kereskedelmi központot mégis Pest jelentette. Lakossága kétszer annyi volt, mint Budáé. 1809-ben 35000, tíz év múlva, 1819-ben 47000, újabb tíz év elteltével 62000 lakost számlált. Ez tízévenként 10, illetve 12000 fős gyarapodást jelentett, mely elsősorban a betelepüléssel magyarázható. (A családtörténetből látni fogjuk, hogy a Röck családba beházasodottak többsége is betelepülő volt.) Pest városi adottságát bizonyítja, hogy az épületek közül több mint kétezer két- vagy többemeletes volt. A lakosok között 300 ügyvéd, 1963 kézműves, 944 kereskedő, 709 korcsmáros található. A betelepülőknek tehát megvolt az egzisztenciális jövőjük.

Németnek lenni sem volt különleges érzés a városban. 1835-ben a lakosság egyötöd része volt csak magyar, a többi német – a kevés számú egyéb nemzetiségtől eltekintve. „Nyelvökre nézve: a sokkal nagyobb rész német, a magyarok csupán a megholtak neveiből ítélve ötöd részét tennék az egész népességnek” – írja Fényes Elek, a kor statisztikusa.¹³⁴

Az evangélikus vallás már inkább elkülönítette őket, ha ez egyáltalán elkülönülést jelentett a társadalmi életben. A mindössze 2919 főt számláló evangélikus lakosság mellett hússzor annyi volt a katolikus.¹³⁵ Viszont 1811-re megépült a mai Deák téri evangélikus templom, ahol „német és tót” nyelven tartottak istentiszteletet, s a Röckök családi eseményeinek többsége ehhez a templomhoz kötődött, itt vannak anyakönyvezve.

A Pestre érkező Stephan Röck 1804-ben nyitotta meg drótfonat-, szita- és rostagyártó műhelyét. Ettől az évtől számítják a Röck gyár történetét.¹³⁶ 1816-ban a belvárosban, a Szervita (ma Martinelli) téren megvásárolta a 424. számú házat, s két év múlva a szomszédos 425. számú házat is hozzácsatolta. Ez lehetővé tette műhelyének bővítését, majd fokozatosan mezőgazdasági gépek gyártására tért át.

Unokája, Röck Lujza, aki a családban maradt emlékeket lejegyezte, naplójában így emlékezik meg nagyapjáról: „Papa, aki Kőszegről vándorolt be, a maga erejéből küzdötte fel magát tekintélyes polgári állásig. Magyarul éppen olyan jól beszélt, s érdekes módon mivel gyermekei akkoriban magyar szót alig hallottak, nem tanultak meg magyarul, ezért

¹³² A kőszegi evangélikus egyház anyakönyve. Ittész János lelkész szíves közlése.

¹³³ A Röck gépgyár történetéhez I. A malomszítatól a hőerőműig. Szerk.: Vinczéné Eta, Máté Károly stb; Bp. 1972. A pesti Röck család történetéhez ezenkívül sok értékes adattal, családi emlék- és iratanyaggal járult hozzá Hollerung Gábor és Szabolcsi Istvánné Koós Lili. Az egyéb forrásokat mindig közöljük.

¹³⁴ *Fényes Elek*: Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja... I–VI. Pest. 1836–1840. (A továbbiakban: *Fényes* 1836.)

¹³⁵ Uo.

¹³⁶ L. a 133. jegyzetet!

már gyermek korukban nagyapám gondoskodott róla, hogy Kecskemétre, Szegedre a gyerekek elkerüljenek, hogy szép magyar szót tanuljanak.”¹³⁷

Máshol meg így ír: „Az a szóbeszéd járta, hogy 1849-ben a forradalom idején, amikor a Gellért-hegyről lőtték a várost, s mindenki a távolabb eső külvárosokba menekült a veszedelem elől, egyedül Röck István maradt az egész Szervita téren, rajta kívül csak egy éjjeliőr volt a téren. A Sziklai házba és a gróf Teleki házra is hullottak a bombák, s nem kímélték az ő házat sem. Én gyermek koromban még láttam a belőtt lövedékekből a mi házunkban.”¹³⁸

Stephan Röck házasságát ismeretlen helyen kötötte *Murmann Krisztinával*, de gyermekeit már a Deák téri evangélikus egyháznál keresztelték.¹³⁹ (A templom a Szervita tér közvetlen közelében áll.)

Az egyházi anyakönyvekből felkutatott gyermekek listája csak részben egyezik meg a Hollerung-táblázatban feltüntetett gyermekek nevével.

A mellékelt (V.) táblázat szerint az elsőszülött Erzsébet és a legfiatalabb Karolina között két évtized különbség van. A két táblázatban a gyermekek sorrendje megegyezik, tehát a Hollerung-táblázat összeállítása jó, a nevek azonban néha különböznek. Az anyakönyvek a kereszteléskor kapott minden nevet tartalmazzák, a táblázat viszont csak a gyakorlatban használt nevet tünteti fel.

Nem található ugyanakkor Cecilia születése, helyette Terézia Barbara szerepel. Meglehet, hogy Terézia nevét később Ceciliára változtatták a közhasználatban.

16. kép. A gyáralapító Röck István I (28) szitásmester családjával, 1845-ben

¹³⁷ Röck Lujza (28.41) naplója (kézirat).

¹³⁸ Uo.

¹³⁹ *A Deák téri evang. egyház anyakönyve.*

István születését a Magyar életrajzi lexikon 1812. október 4-re teszi. Egy hónappal korábban azonban Terézia született, így ez az adat nem lehet pontos. Viszont az 1813. november 17-én született Ágost István nevében ott találjuk az István nevet, ez tehát Röck István későbbi gépgyáros születési dátuma.

Ludovica helyén a Hollerung-táblázatban Lujza található. Bár a Magyar utónévkönyv nem utal a két név rokonságára, a néveredet azonossága kétségtelen. Mindkettő a Lajos név nőiesített alakja: a Ludovica a latin Ludovicusnak, a Lujza – eredeti francia alakban Louise – a francia Louis-nak. A Ludovika név elhagyása, s helyette a Lujza felvétele tehát természetesnek vehető.

Az 1817-ben született György Adolf kétéves korában meghalt, ugyanígy Frigyes is, csecsemőként, s valószínűleg Vilmos Ágost is. Hiányzott a gyermekek közül Krisztina Zsuzsanna – a születési bejegyzés szerint egyértelműen Röck István gyermeke.

A sort Ágnes Karolina zárja, a Hollerung-táblázat Karolinája.

A családalapító Stephan Röck élete végéig megmaradt németnek. 1850. február 26-án, 75 éves korában hunyt el, s magyar nyelvű halotti bejegyzésében is „Stephan Röck”-nek írták a nevét. Egy halála előtti években készült családi képen kerek arcú, középen kettéválasztott haja félrefésült. A mesteremberek elválaszthatatlan öltözékében ült a fényképezőgéppel. Körülötte gyermekei már a kor divatja szerinti öltözékben láthatók. Bár nevéhez kötődik a Röck gyár alapítása, külsőségeiben még a céhkorszakot képviselte. Halotti bejegyzésében is „szitásmester”-ként szerepel. Felesége 19 évvel korábban, 1831-ben hunyt el.¹⁴⁰ Mindkettőjüket a Kerepesi temetőben létesített családi kriptában temették el.

A Röck név két fia, (I) Henrik és (III) István révén öröklődött tovább. Öt lánya házasságával viszont új családok kerültek rokonságba a Röck családdal: a Hutter, Murmann, Dirner, Hunfalvy és Glatz.

28.1. Stephan Röcknek ERZSÉBET nevű leánya férjhez ment Hutter Mihály bécsi szitásmesterhez. Az esküvőt a Deák téri evangélikus templomban tartották 1826. július 24-én.¹⁴¹

Meglehet, hogy a bécsi Hutter ismerős lehetett már a korábbi években. Stephan testvére, Paul ugyanis 1791-ben Kőszegen Hutter Zsuzsannával kötött házasságot.

A hagyomány szerint Röck István segítette vejét Bécsben egy szappangyár alapításában. Mivel a házasságkötés 1826-ban volt, a bécsi Hutter gyárat pedig 1831-ben alapították, a kronológia erősíti a hagyományt.¹⁴²

A családnak ez az ága eléggé elszakadt a pestiektől. A gyászjelentésekben sohasem szerepelnek, a Hollerung-táblázat összeállítója is csak annyit jegyzett fel, hogy két gyermekük van, de nevüket már nem sikerült beírni, tehát nem volt módjában megadni a rokonságtól.

28.2. Stephan Röcknek (I) HENRIK nevű fia élete végéig „szappanosmester”-ként szerepel, így „szappanfőzőmester” (Seifensiedermeister) 1852-ben és 1856-ban is. Szeré-

¹⁴⁰ A gyászjelentések alapján, melyeket a család tagjai őriznek.

¹⁴¹ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁴² Id. Hollerung Gábor (28.41.3) közlése; Budapest lexikon. Budapest, 1993. I. 577.

nyen kezdte tehát ő is, afféle céhmesterként. Leánya keresztelésekor a keresztszülők: Röck István „helybeli polgár és szitásmester” – a későbbi gépgyáros –, valamint Röck Sarolta hajadon. (Tehát mindkettő az apa testvére.) Utóbbi azonos Karolinával, a húgával. Röck Henrikék a Terézvárosban, a Király utca 17. sz. (Theresienstadt, Königsgasse 17) házban laktak.¹⁴³ Tudjuk azonban, hogy a családfő Nagytétényben két nyaralót szerzett, ahol szívesen tartózkodott. Nagy buzgalommal foglalkozott borkereskedéssel, és a családban ez a nagy nyüzsgést okozó, borkereskedő Röck Henrik-kép maradt meg. Fiatalon, 54 éves korában halt meg. Nyaralóit két lányára hagyta.¹⁴⁴ Házasságot 1835. október 14-én kötött Beck Erzsébettel Bonyhádon.¹⁴⁵ Három gyermekük született: Erzsébet, Irma és Krisztina Mária.¹⁴⁶

Erzsébetet, aki közel egyidős volt Munkácsyval, a festő le is festette korai pesti tartózkodása alkalmával. A képpel sem a család, sem Munkácsy nem volt megelégedve, ezért nem is akarta szignálni. Végül jobbra lenn mégis aláírta – ceruzával. (A kép ma a család tulajdonában van.)¹⁴⁷ A Munkácsyt nevelő nagybácsi „Henrikné”-nek nevezi leveleiben a Nagytétényben lakó Reök Henriknét.

Röck (I) Henrik 1866-ban meghalt, a leányok férjhez adása az özvegyre maradt.

28.21. **Erzsébet** 1869-ben tartotta esküvőjét Koosch Ödönnel. Ekkor már a Király utcában laktak. A házassággal újabb szepességi német család került kapcsolatba a Röckökkel, s ez a rokoni kapcsolat ma is tart.

A Szepesség (németül Zips) a Felvidéken a Magas-Tátra, Alacsony-Tátra és a Szlovák-érchegység által határolt terület. (Ma Szlovákiában.) A XII. században a magyar királyok németeket telepítettek ide, akik kiváltságokat élveztek, és a 26 szepességi város az 1876. évi egységes közigazgatás bevezetéséig élvezte a királytól kapott privilégiumait. Központjuk Igló volt. A legfejlettebb mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi kultúrával rendelkező németek a kiváltságok védelme alatt gyors gazdagodásnak indultak, amelyet városaik szerencsés fekvése elősegített: a lengyelországi kereskedelmi útvonal területükön vezetett keresztül, így annak hasznát is élvezték. E szerencsés egybeesés következtében a szepességi városok lakóit szabad fejlődés, viszonylagos jólét jellemezte. Lakói, a cipszerek nagy hírnévre tettek szert az országban.

A Szepességből Pestre került Koos család eredeti neve Kosch volt. Az első Kosch – Erzsébet apósa – még „nemes Kosch Adolf Dávid”-ként szerepelt 1844-ben, s a Szepes megyei „Mintszent”-et (Mindszent – Cz. I.) jelölték illetékességi helyéül. Foglalkozása „tisztartó”. Felesége Glatz Dorottya, a Röck családból már ismert Glatzoknak talán rokona volt (28.6).

Az említett Kosch Adolf Dávid fia, Koosch (sic!) Ödön hites ügyvéd 1869. november 14-én kötött házasságot Röck Erzsébettel a Deák téri evangélikus templomban. A völe-

¹⁴³ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁴⁴ Szabolcsi Istvánné Koos Lili – Koos Ödön (28.21) unokájának – közlése.

¹⁴⁵ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁴⁶ A Hollerung-táblázatban első gyermekként II. Henrik szerepel. Ezzel kapcsolatban az első kétely akkor merült fel, amikor I. Henrik halálakor az ifjú Henrik neve hiányzott a gyászjelentésben a gyermekek közül. Az anyakönyvi adatok tisztázták a helyzetet: II. Henrik apja nem I. Henrik, hanem V. István volt.

¹⁴⁷ L. a 144. jegyzetet!

gény a Zöldfa utca 25. sz. alatt lakott. Az esküvői tanú Röck István gépgyáros és Koós Adolf „gazda” volt.¹⁴⁸ (A vőlegény, Koosch Ödön keresztszülője 1844-ben egy Koós Emil nevű járásbíró volt, így lassan kirajzolódik előttünk a Koós család társadalmi helyzete.)

Az esküvő után Koós Ödön a MÁV-hoz került. Az 1870-es években vasúti titkár volt, és sokáig a Sugár út (ma Andrásy út) 41. sz. alatti MÁV szolgálati lakásban laktak. Élete végén az Üllői útra költöztek. Halálakor államvasúti felügyelő-, köz- és váltó ügyvéd-ként szerepel.

A család – elsősorban Erzsébet – jó kapcsolatot tartott fenn Munkácsyval, akit meg is látogattak Colpachon, és Munkácsy is járt Koóséknál Pesten. (A látogatás emlékét fénykép őrzi.)

Gyermekeiket mind taníttatták, akik jelentős lépést tettek a társadalmi ranglétrán.¹⁴⁹

28.21.1. Dr. Koós Jenő az 1900-as évek elején miniszteri titkárként szerepel és földművelésügyi államtitkári rangig emelkedett.

28.21.2. Dr. Koós Aurél orvosdoktor, az első magyar gyermekbész volt. Az 1839-ben létesített Stefánia Gyermekkórházhoz került, annak igazgatója lett.

28.21.3. Érdekes személyiség dr. Koós Ödön, mert felesége Bókay Edit, Bókay János professzor leánya volt. Megismerkedésük nem lehetett nehéz, mert a Bókayak is a Stefánia Gyermekkórházban dolgoztak. Ödön dr. jogászi végzettségével a kereskedelmi minisztérium segédfoglalmazói állásából az államtitkárságig emelkedett, mint fivére, Jenő is.

28.21.4. A negyedik fű, Koós Dezső katonai pályára lépett, és honvédtiszt lett.

A Koós fiúk a XX. század elején nemességhez jutottak. Koós Ödön MÁV felügyelő halála után ugyanis testvére, Koós Ottó zálogházi igazgató 1907-ben nemességet és „békei” előnevet kapott. 1909-ben engedélyezte nemességének, előnévének és címerének átruházását testvéreinek fiaira: Jenő dr. miniszteri titkárra, Aurél dr. orvosra, Ödön dr. miniszteri segédfoglalmazóra és Dezső honvéd főhadnagyra.¹⁵⁰

28.22. **Röck Irma**, Röck Henrik kisebbik leánya *Beck Lajos* bankigazgató felesége lett.

– Reök Krisztina Mária valószínűleg gyermek korában meghalt, mert nem szerepel sem a Hollerung-táblázatban, sem a családi ismert irataiban.

Ezzel végigtekintettük Röck (I) Henrik családjának történetét. Térjünk vissza testvéreikhez!

28.3. **TERÉZIA** egy *Murmann Henrik* nevű pozsonyi polgárhoz ment felségül. Esküvőjüket ők is a Deák téri evangélikus templomban tartották 1834. május 10-én.¹⁵¹ (Említettük, hogy Murmann lány volt Erzsébet édesanyja, sőt apjának sógornője, József felesége is.)

28.4. **III ISTVÁN** életére, családjára külön fejezetet szánunk, ő a gépgyáros Röck István.

¹⁴⁸ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁴⁹ L. a 144. jegyzetet!

¹⁵⁰ A királyi könyvek. Szerk.: Gerő József. Budapest, 1940. 112–113.

¹⁵¹ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

28.5. Röck LUJZA férje pesti kisember volt, *Dirner András* (néha az Endre nevet használta), a pesti evangélikus gyülekezet felsőbb leányosztályának volt a tanítója. A Feke-te Sas utcában laktak. 47 éves korában hunyt el, 1852. március 13-án temették a Röck család sírboltjába a „váci töltés mellett”. Felesége hét évvel élte túl.

28.6. KRISZTINA ZSUZSANNA Glatz Jakab hegyeshalmi lelkészhez ment férjhez.¹⁵² Az esküvőt ők is a Deák téri evangélikus templomban tartották 1843. július 5-én.¹⁵³ Glatz Hegyeshalmon is született. (Glatzokkal bőven találkozunk a Deák téri evangélikus egyház anyakönyveiben.)

Ezzel a házassággal a Röck család a kiterjedt felvidéki Glatz családdal került rokoni kapcsolatba.¹⁵⁴

A Glatzok szepességi németek voltak. A család legrégebb tagja, Martin Glatz 1723-ban született Poprádon. Unokája, Jacob Glatz érdekes szerepet töltött be a családtörténetben: hét gyermeke közül három úgy házasodott, hogy rokonságba került a Röck családdal:

– Jacob Johann 1843 júniusában az említett Röck Zsuzsannát, Reck Pál unokáját vette el (28.6).

– Vilhelmina Hollerung Károlyhoz ment férjhez, ezzel a Hollerungok először kerültek rokonságba a Röck családdal. Utódaik ismételt beházasodással jelentkeznek majd. Róluk később szólunk (28.41).

– Henriette Dorottya Arnold David Kosch felesége lett, s ez a Koós család lépett be a Röck familiába. A Koós családról később még lesz szó (28.21).

Ezek a XIX. századi házasságok alapozták meg tehát a Röck, Glatz, Koós, Hollerung családok közötti rokonságot, s ez a rokoni kapcsolat tartósnak bizonyult.

Visszatérve Jakab Glatzhoz, úgy látszik, Pozsony környékén élhetett.¹⁵⁵

28.61. Leánya, **Vilma** férje *Karl Weilbacher* intéző volt. Gyermekeik közül Richard mérnök lett, Ilona pedig lelkészfeleség.

28.62. **Henrikről** annyit tudunk, hogy Pozsonyban élt.

28.63. **Hermina** a Pozsony melletti Zurndorfban (Zurány) élt mint Bodiczkyne. Férje is ott született, de már Pozsonyban halt meg 1906-ban.

28.64. **Lajos** sorsa ismeretlen.

28.65. **Béla** a közeli Répcelakon házasodott, felesége *Dukai Takách Gizella*, minden bizonnyal a XIX. század elejének ismert írónőjének, Dukai Takách Juditnak rokona.

¹⁵² A Hollerung-táblázat Röck I. Istvánnak hat gyermekét tünteti fel: 2 fiút és 4 leányt. A Röck I. Istvánról készült családi képen viszont a 2 fiút mellett 5 leány látható. Ki volt az ötödik leány? A gyászjelentésekben (1850-ben, I. István halálakor és 1882-ben, III. István halálakor) a gyermekek felsorolásakor István és Karolina között „Susan Glatzné” szerepel, 1882-ben pedig „Susan özv. Glatzné.” Nyilvánvaló, hogy Zsuzsanna az ötödik leány. Ilyen nevű gyermekkel találkozunk is az anyakönyvekben. István leánya, Krisztina Zsuzsanna 1821. március 9-én született. Ő lett Glatzné, aki valamilyen okból kimaradt a táblázatból. Viszont a Hollerung-táblázatban egy Glatzné szerepel: I. István testvére, I. József gyermekeként, ugyancsak Zsuzsanna. Tévedett volna a táblázat összeállítója, vagy két Glatz nősült be a családba? Két azonos nevű férj és azonos nevű feleség – kevés a valószínűsége. A Deák téri evangélikus egyház anyakönyve szerint Glatz Jakab 1843-ban vette el István leányát, Zsuzsannát, ezért az I. Józsefnél feltüntetett Glatz Jakabot és leszármazottait áttettük a családfán Röck István családjához.

¹⁵³ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁵⁴ L. a 129. jegyzetet!

¹⁵⁵ L. a 130. jegyzetet!

A Glatzok ezen a néven vagy magyarosítva, jónéhány értelmiségit – lelkészt, tanárt – adtak a magyar közéletnek. A család késői tagja Glatz Oszkár, a neves festőművész.

28.7. KAROLINA. Amikor Röck István késői gyermekét, a 23 éves Karolinát 1847. június 29-én a Deák téri evangélikus templomban oltár elé vezette *Hunfalvy Pál*, a „készmárki nőtlen oktató”-nak írt völegény már 37 éves, befutott tudós volt.

Hunfalvy is a Felvidéken, az Ótátrafüred melletti Nagyszalókon született.¹⁵⁶ Erede-ti, Hunsdorfer nevét esküvője idején már nem használta. Miskolci és készmárki tanulmányai után előbb nevelő a Podmaniczky családnál, majd ügyvéd, 1842-től pedig a készmárki jog-akadémia tanára, 1846–1847-ben – házassága idején – igazgatója. Évek óta foglalkozott nyelvészettel, megjelentek első tanulmányai.

1848-ban testvérével, Hunfalvy Jánossal együtt a szabadságharc híve, az ország-gyűlés tagja, egyik jegyzője. Amikor a képviselőház menekülni kényszerül, követi Aradra és Szegedre. A világosi fegyverletétel után rövid ideig a közeli Békéscsabán élő rokonánál, Steinerné Reök Karolinánál (25. l) tartózkodik. 1851-ben amnesztiát kap. Pályája 1851-től felfelé ível. Az MTA főkönyvtárosa lesz, folytathatja kutatómunkáját, 1867 után a főrendi ház tagjává nevezik ki.

Ismert tudós. 1865-ben megindítja a Magyar Nyelvészet című folyóiratot, 1889-ben megalapítja a Magyar Néprajzi Társaságot. Fő művei a nyelvészet és etnográfia területén az 1870-es években jelennek meg. Ezek az évek jelentik tudományos működésének csúcspontját.¹⁵⁷

Tiszaföldvár határában a községtől délre egy nagyobb tanyájuk volt, amelyet nyaralóként használtak. Mint birtokos az 1880-as években Tiszaföldvár képviselője is volt. A család szívesen tartózkodott Tiszaföldváron. Összejöttek itt a rokonok, ismerősök. Karolina – a családban Lina – jó gazdaasszonynak bizonyult. A Munkácsyt nevelő Reök István Hunfalvyné unokabátyja volt, s a Pestre járó Reök gyakran kereste fel „Paul”-ékat, vagy épp náluk töltötték az ünnepeket. Máskor Mezőkeresztesre, bátyjához menet ejtette útba Tiszaföldváron Hunfalvyékat.¹⁵⁸

Hunfalvy 1891-ben, felesége pedig 16 évvel később, 82 éves korában hunyt el. Lakásuk Budán a Margit rakpart 54. sz. házban volt.¹⁵⁹

28.4. A GÉPGYÁROS RÖCK CSALÁD

Utoljára hagytuk Stephan Röcknek a gyár szempontjából legfontosabb gyermekét, (III) ISTVÁNT.¹⁶⁰ Apja üzemében tanulta a szitásmesterséget. Szabadulása után hosszabb vándorutat tett Magyarországon, Ausztriában, Németországban, s tanulmányozta apja iparának külföldi eredményeit. Leánya, az egyszer már említett Lujza így emlékezik meg erről naplójában: „Legény korában, mint akkor szokás volt, vándorbottal a kezében bejárta a

¹⁵⁶ A Hunfalvy Pálra vonatkozó alapvető forrásunk a Magyar életrajzi lexikon (Budapest, 1967). Az alább említett tiszaföldvári adat dr. Varga Lajos tiszaföldvári tanár szíves közlése.

¹⁵⁷ Uo.

¹⁵⁸ Levelek: 1, 6, 23, 29. levél.

¹⁵⁹ L. a 130. jegyzetet!

¹⁶⁰ L. a 133. jegyzetet!

világot, még Strassburgban is dolgozott pár hónapig. Hosszú ideig tartózkodott Münchenben, Berlinben és Prágában, de magyarhoni ismereteit is kiegészítette minden irányban.”¹⁶¹

Csak 1840-ben, 28 évesen tért vissza Pestre, apja Szervita téri műhelyébe. Egyesek szerint már ekkor, mások szerint apjának 1850-ben bekövetkezett halála után vette át a műhely vezetését. Az 1840-es években ő is „helybeli szitásmester”-ként szerepel az anyakönyvekben, sőt 1851-ben és 1852-ben is.¹⁶²

Minden bizonnyal külföldi tanulmányai ösztönözték arra, hogy mezőgazdasági gépek gyártására térjen át. Többször tett kísérletet szelelőrosták, szecskavágók előállítására.

A manufaktúra gyárrá fejlesztésére valójában csak az 1850-es években került sor. 1852-ben kapott engedélyt mezőgazdasági gépek gyártására. 1853-ban társult a nála tíz évvel idősebb Vidats Istvánnal, aki 1842-ben költöztette fel üzemét a Bánáthól Pestre. Ekkor állította elő az első kézi és lőerejű cséplőgépeket.

1855-ben szétvált Vidattól, s a következő évben új társulásként Röck István és Szabó Ferenc cég néven működött üzemét. Ez a társulás is csak két évig tartott. Ezekre az évekre kisebb mezőgazdasági gépek (eke, borona, szecskavágó és egyszerű cséplőgépek) gyártása volt jellemző, azonban hamarosan malomberendezések, szeszgyári és olajmalom-szerkezetek készítésére került sor. A magyar malomipar fellendülésének első éveit ezek és Röck István igyekezett lépést tartani a malomipar igényeivel, kielégíteni a felmerülő szükségleteket.

A fellendülő üzembről szemléletes képet ad lánya, Lujza naplója: „az 1850-es években, talán már előbb is, a szitáknak, a mezőgazdasági rostáknak a legnagyobb keletje Szerbiában és még tovább keletre volt. Emlékszem jól, hogy egész hajórakományok mentek le a Dunán és festői öltözetű szerbiánerek gyakran jártak a házunkban ki és be.”¹⁶³

1857-ben az első könyvnyomdai gépeket készíti: az első magyarországi gyorsajót.

Nyilvánvaló, hogy ilyen fejlődési ütemben a belvárosi üzem szűknek bizonyult. Ezért 1857-ben megvásárolja a Soroksári (ma Ráday) utca 24. számú telket, és 3000 m² alapterületű üzemet létesít. Ezzel megteremtí a lehetőséget a termékek nagyüzemi gyártására. (Lakásuk azonban ebben az évben még a Szervita tér 7. sz. alatt volt.¹⁶⁴) 1858–1859 körül készíti az első gőzgépeket, gyára évente 170–200 db 4–6 lőeres cséplőgép gyártására képes. 1859-ben elkészíti az első gőzcséplőgépet. Az 1860-as évektől főleg gőzmalmi berendezéseket gyárt (2–8 kőjáratig), s a régi pitlis malmokat először váltja fel a szitaszerkezetű malom.

Az 1870-es években újabb termékeket vezet be: 1874-ben gőzgépkazánok, hajógépek, kútfűrőgépek, selyemgyári berendezések, dohánygyári berendezések előállítására is berendezkedik. 1880-ban saját öntödét állít fel.

Amikor 1882-ben meghalt, mintegy 250 munkást foglalkoztató gyárat hagyott fiaira. Ellentétben apjával, őt már „gépgyáros”-nak említi a szakirodalom és az anyakönyvek. Joggal: „Röck István volt hazánkban a gépipar terén egyike a legelső és legtöbb sikerrel fáradozó úttörőknek” – írja róla kortársa, Gelléri Mór közgazdász, ipartörténeti író.¹⁶⁵

Vagyona révén virilís tagja lett a fővárosi bizottságnak. 1845 májusában a Pozsony megyei Bazinban kötött házasságot, amelyet utólagosan vezettek be a Deák téri evangéli-

¹⁶¹ Röck Lujza naplója – a család tulajdonában.

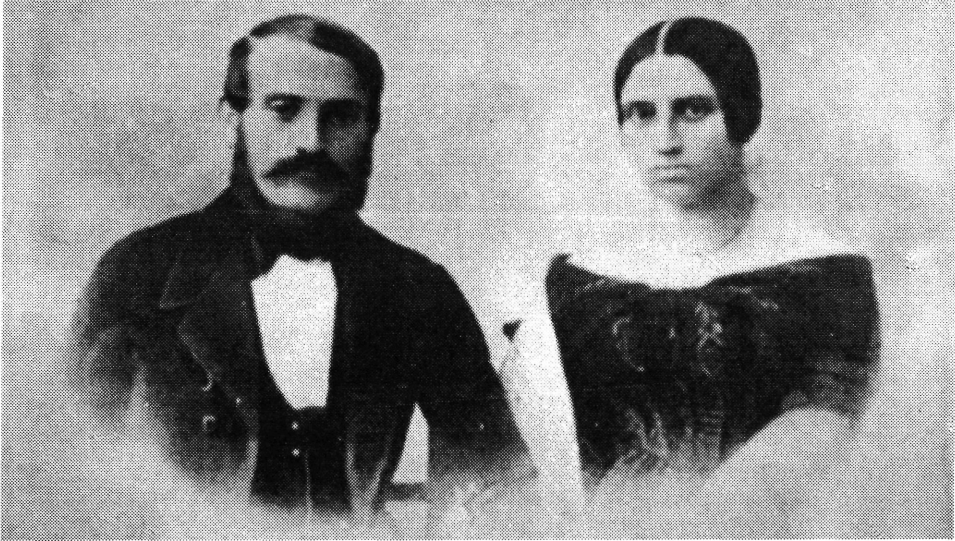
¹⁶² A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁶³ L. a 161. jegyzetet!

¹⁶⁴ L. a 130. jegyzetet!

¹⁶⁵ Gelléri Mór: A magyar ipar úttörői. Budapest, 1887. 66–70.

kus egyháznál a „másutt esketett”-ek között. Felesége a bejegyzés szerint Enzl Erzsébet. Később mindig Enslin-nek írják, és a család szerint „német nő” volt. Röck István ekkor még „szitásmester”-ként szerepel, de „helybeli”-nek, azaz pestinek számítják.¹⁶⁶

17. kép. Röck István III (28.4) gépgyáros és felesége, Enslin Erzsébet

18. kép. Röck István III gépgyáros családja 1865 körül

¹⁶⁶ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

Házasságukból hat gyermek született:¹⁶⁷

1846. február 9.: Ludovika Katalin Krisztina – a későbbi Lujza.

1847. szeptember 1.: Ottó Ferdinánd István – a későbbi V István.

1849. március 20.: József Lajos Henrik – Henrikként ismert.

1851. január 1.: Frigyes Edvárd Gyula – III Gyula néven ismert.

1852. szeptember 21.: Géza Gusztáv Emil – a Géza nevet használta.

1854. június 28.: Erzsébet Kornélia Paulina – a későbbi Paula.

Röck István gépgyáros 1863-ban fogadja be házába a Gerendásról Pestre kerülő Munkácsyt, akkor még Lieb Mihályt, aki mesterétől távozván 19 évesen a pesti művészi körökben igyekszik tudását gyarapítani. A hagyomány szerint „tisztí szobát” rendeztek be számára, és amikor Munkácsy bement a gyár mintakészítő műhelyébe az asztalosok közé, azok „kolléga úr”-nak szólították. Mint kezdő festő ekkor festette meg Röck István kisebbik lányának, Paulának portréját, és ezekben az időkben készült a Röck Henrik lányáról, Erzsébetéről festett, korábban már említett kép is.¹⁶⁸

Röck (III) István gyermekei (28.41–46):

28.41. Röck LUJZA, az idősebbik leány *Hollerung Károly* modori lelkészhez ment feleségül,¹⁶⁹ és Modorban élt. Ő volt a naplóíró Lujza, akinek feljegyzéseiből többször is idéztünk, mert belülről látta a család életét. Meglepő, hogy a jómódú pesti gyáros leánya egyszerű evangélikus lelkész felesége lett. A magyarázat egyszerű. Megismerkedésüket és házasságukat a távoli rokon kapcsolat és az ezzel járó ismeretség tette lehetővé.

A Hollerungok is németek voltak, de nem cipszerek, hanem Szudéta-vidéki németek. A család egyik tagja felkutatta származásukat, így be tudjuk mutatni vándorlásukat Csehországtól Magyarorszáig.¹⁷⁰ Az első adat a családra 1691-ből való. Ekkor született a Szudéta-vidéki Aschban Michael Christoph Hollerung. A hagyomány szerint a család valószínűleg a hugenot-ták üldözése miatt telepedett le a vidéken. Takácsmesterek voltak.

A naplót író, 1781-ben született és a negyedik generációt képviselő Johann Christoph Hollerung bejárta Európát, hazatérve megnősült, és hamarosan Bécsben telepedett le. Textíliák, szövetek, kendők kereskedésével gazdag vagyona tett szert. Megengedhette magának, hogy egy jó nevű bécsi festővel, Trausch-sal lefestesse magát és családját (a kép ma is megvan a családnál), de egyik vállalkozásában tönkrement, és Győrben élő fiánál elszegényedve halt meg. Három fia közül a középső Modorban lett evangélikus lelkész, ezzel egy különös családi pálya kezdődött el: 1830-tól 1944-ig a modori német egyháznál a Hollerungok adták a lelkészeket 115 éven át. Előbb a fent említett Gábor (1830–1870), majd ennek fia, Károly (1870–1918), őt követte unokaöccse, Károly (1918–1944).

Modor Pozsonytól északnyugatra a Kis-Kárpátok lábánál fekvő szabad királyi város, fallal körülvéve. Abban az időben közel 5000 lakosa volt,

¹⁶⁷ Uo.

¹⁶⁸ A festményeket a család tagjai őrzik.

¹⁶⁹ L. a 126. jegyzetet!

¹⁷⁰ A család történetének kézírata Hollerung Gábor tulajdonában.

ebből 2000 evangélikus, a lakosok 1/3 része német, a többi szlovák.¹⁷¹ Az itteni evangélikus németek lelkeszei voltak tehát a Hollerungok, s ide vitte Röck Lujzát Hollerung Károly 1872-ben.

Lujza kedves egyéniség lehetett. Munkácsy is, nagybátyja, Reök István is szeretettel írnak róla. Munkácsy ajándékkal kedveskedett az esküvő alkalmával, s levélben fejezte ki jókívánságait.¹⁷² Az akkor épp Pesten lakó nagybátyja, Reök István felesége pedig így ír a házasságról: „haragszom arra a pimasz német papra, hogy elviszi, igen nagyon szeretem Lujzát.”¹⁷³

Lujza férje volt az, aki nyugdíjas korában hozzáfogott a család származásának kutatásához, és az akkori lehetőségekkel ma már felkutatathatatlan területekről is tudott adatokat szerezni. Így jutott el a Röck család első őségig Pinkafőig, ahol Reck Pál született. Nyugdíjazásakor megyei esperes, a Ferenc József rend tulajdonosa.

Felesége közéleti életet élt Modorban. Megalakította a modori jótékony nőegyletet, amelynek évtizedeken át elnöke volt, és kiérdemelte a koronás arany érdemkeresztet. Őt is az evangélikus német templomból temették 1929-ben.

Hollerung Károlynak három gyermeke volt.

28.41.1. Károly Budapesten műegyetemi tanár lett.

28.41.2. Lujza dr. Steinacker Roland pozsonyi teológiai tanár felesége lett, s a II. világháború idején Nyugat-Németországba került.

28.41.3. HOLLERUNG (II) GÁBOR anyai intenciókra műegyetemet végzett, és a Röck család szolgálatába állt. 55 éven át, 1955-ben történt nyugdíjazásáig dolgozott a gyárban. Két gyermeke közül (III) GÁBOR ugyancsak diplomát szerzett. Ő ápolta a családi emlékeket, őrizte relikviáit.¹⁷⁴

28.42., 44. (V) ISTVÁN és (III) GYULA

Amíg a gépgyáros Röck (III) István a céhszokásoknak megfelelően jutott el a mesterlevélig és a vele járó önállóságig, a gyár vezetését folytató két fia már a modernebb kor igényeinek megfelelően mérnöki diplomát szerzett. A két fiú Zürichben végzett: István mérnöki, Gyula hidépítő mérnöki diplomát kapott. Munkácsy leveleiből tudjuk, hogy a „pápaszemes” Gyula el is látogatott Zürichből Munkácsyhoz Párizsba. Az egyetem elvégzése után külföldi gyárakban bővítették ismereteiket. István Angliában, Franciaországban és Németországban dolgozott, Gyulát egy hidépítő cég alkalmazta.

1878-ban tértek haza. 1882-ben, édesapjuk halála után, a végrendelet szerint a gyárat a szakmailag képzett két fiú örökölte.

Műszaki képzettségeiket, külföldön szerzett tapasztalataikat gyümölcsöztetve a termékek színvonala gyorsan nőtt. A gyár fejlesztéséhez ösztönzést adott az 1881. évi első magyar ipartörvény is, amely először részesítette állami támogatásban a magyarországi gyárat a külföldi ipar kiszorítása érdekében.

A két testvér közül Gyula „szelíd, galambtermészetű” ember volt, a gyár vezetését inkább István végezte. Jövedelme révén a budapesti képviselőtestület virilis tagja, műszaki szaktekintély, műegyetemi vizsgabiztos lett.

¹⁷¹ Fényes 1836.

¹⁷² Levelek: 27. levél.

¹⁷³ Levelek: 23. levél.

¹⁷⁴ L. a 131. jegyzetet!

A század végén kinőtték a 8380 m²-re nőtt Soroksári úti gyártelepet is, és Kelenföldön, a Budafoki úton már közel tízszer akkora alapterületű (72000 m²) gyárat építettek fel. 1899-ben már itt indult meg a kazánkovács műhely. Az átköltözést 1901-re fejezték be.

A magyar gyáripár fejlesztésében kifejtett érdemeikért 1904. március 1-jei keltezésel a Röck gyár mindkét főnökét nemesi címmel, nemesi címer használatával és „kelenföldi” előnévvel ruházta fel a király.¹⁷⁵

19. kép. Röck Lujza (28.41) és férje, Hollerung Károly

20. kép. Kelenföldi Röck István V (28.42)

Röck (V) István új otthonát, villáját a Gellért-hegyen a Kelenhegyi út 29. sz. alatt építtette fel.¹⁷⁶

Ez volt a Röck család fénykora.

1909-ben ugyanis a gyár részvénytársasággá alakult át. Ennek elnöke az Országos Takarékpénztár megbízottja, Schmidt József lett, Röck István alelnöki, Röck Gyula igazgatói tisztséget kapott. A részvénytársaság már 1911-ben egyesült az Első Brünni Gépgyárral.

A két Röck testvér szinte egymást követően halt meg: Gyula 1915-ben, István 1916-ban tüdőgyulladásban.¹⁷⁷ Ezután a Röck család kiszorult a gyár vezetéséből, a vagyon azonban biztosította az utódok gondtalan életét.

¹⁷⁵ A 150. jegyzetben i. m. 301–303.

¹⁷⁶ L. a 144. jegyzetet!

¹⁷⁷ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

Rök István is a Deák téri evangélikus templomban tartotta esküvőjét a szentgott-hárdi születésű Hermann Emmával 1876. március 30-án, de míg az elődöket a német, őt már a magyar egyháznál anyakönyvezték. Az előkelő házasságban a tanúk is kitűnőek voltak: „Hunfalvy Pál akadémiai rendes tag és Zsigmondy Jenő mérnök.”¹⁷⁸

Három gyermekük volt.

28.42.1. **Margit** 1897-ben férjhez ment *Heinrich Dezső* vaskereskedőhöz. A Heinrich családnak a Bács megyei Ómorovicán volt birtoka: a 19.421 kisholdnyi határnak 1/24-ed része illette meg őket.¹⁷⁹ Innen kapta nemességét és az „ómoroviczai” előnevet 1827-ben.¹⁸⁰ Vagyonukat azonban inkább pesti vállalkozásaikkal szerezték. Az Üllői úton lévő „Heinrich-udvar”-nak nevezett vaskereskedés ma is létezik. Lakásuk a kereskedés fölött az emeleten volt.

Heinrich Dezsőnek három gyermeke volt: Tibor (1898–?), Gábor (1901–?) és István (1905–?).¹⁸¹ Közülük kettő Budapesten hunyt el, egy Kanadába távozott.

A Heinrich családban Dezső dédapja, Alajos (Lajos) és annak testvére, Ferenc kapták 1827-ben a nemességet. Ferenc az 1845. június 3-án kelt legfelsőbb engedéllyel Imrédyre változtatta nevét.¹⁸²

Amíg a Rök család pályája lefelé ívelt már, és kiléptek az aktív tőkés soraiból, inkább vagyonukból éltek, a Heinrichek most élték virágkorukat. Heinrich Dezső megkapta a magyar királyi kormányfőtanácsosi címet és élethossziglan kinevezett felsőházi tag lett. Vállalatát Heinrich és Fia néven Rt-vé alakította át, amelynek elnöki tisztét megtartotta.

28.42.2. **Rök (VIII) István** a Steyer-Puch magyarországi vezérképviselője volt, autószalonja a Kossuth Lajos utca – Petőfi Sándor utca sarkán, a későbbi Csemege Bolt helyén állt, lakása pedig a szalonhoz közel, a Múzeum körút 18. szám alatt. A magas, elegáns öregúr betöltötte a Magyar Automobil Club titkári tisztét is. 1935-ben halt meg, és a Gödöllő melletti Szadán a családi sírboltban temették el.¹⁸³

– Két fia és egy leánygyermek 1944-ben az ostrom elől Kanadába távozott.

28.42.3. **Rök Béla** hajózási vállalatot alapított. Uszályai és egy-két vontatója „RB” monogrammal járták a Dunát. Vállalkozását azonban egy titkárnő segítségével végezte, senkit sem avatott be ügyeibe, így korai halála után annyi pert varrtak özvegye nyakába, hogy elvitte a vállalat vagyonát, s özvegye, Tömöry Ilona szerény körülmények között élt.

Egyetlen leánygyermekük volt.¹⁸⁴

Az özvegy „nemes Tömöry Iloná”-nak írta magát. Schopper Jenő vaskereskedő ugyanis 1872-ben kapta nemességét, nevének Tömöryre való változtatásával.¹⁸⁵ Előnevet azonban nem szereztek, így maradt meg az egyszerű „nemes” előnév.

Tömöry lány volt – Adrienne – ifj. Bókay János neves orvostanár felesége is.

¹⁷⁸ Uo.

¹⁷⁹ *Fényes Elek*: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851. (a továbbiakban: *Fényes* 1851.) II. 163.

¹⁸⁰ *Kempelen Béla*: Magyar nemesi családok. Budapest, 1911–1932. V. 16–17.

¹⁸¹ Uo.

¹⁸² Uo. 186.

¹⁸³ L. a 142. jegyzetet; *Kempelen* i. m. X. 409.

¹⁸⁴ Uo.

¹⁸⁵ *Kempelen* i.h.

(A Bókayak is cipszerek voltak, a felvidéki Iglóról származtak a fővárosba az 1820-as években, akkor még Bock néven. Állítólag Jókai Mór segített a névválasztásban: „az én nevem Jókai, legyél te Bókai”. (Bókay János apja után 1884-ben lett a Stefánia Gyermekklinika igazgatója, majd egyetemi tanár, az MTA tagja.¹⁸⁶ (Bókay János és Tömöry Adrienne gyermeke volt Bókay János az ismert regényíró, színműíró.) A család 1896-ban kapott nemességet.¹⁸⁷

Ha Schopper (Tömöry) vaskereskedő volt, nem csodálkozhatunk, ha Tömöry Károly beházasodott a Heinrich vaskereskedő családjába, s elvette Heinrich Dezső nagynénjét, Heinrich Vilmát. A Tömöryek így összefogták a Röck, Heinrich és Bókay családot.

A Röck családból (V) István (28.42) utódainak bemutatását befejezvéen folytassuk a sort István testvéreivel.

28.43. II. HENRIK (József Lajos Henrik) 1849. március 20-án született.¹⁸⁸ A gyárban kereskedelmi szakemberként dolgozott, azonban 1875-ben, 26 éves korában meghalt.

28.44. III GYULA – István társa a gyárban – Hergloz Irmával kötött házasságából egy leánygyermek született, Blanka, akivel ez az ág kihalt.¹⁸⁹

28.45. GÉZA – István testvére – a gépgyáros Röck István negyedik fia, nem vett részt a gyár vezetésében, ügyvédi praxist folytatott. Egy alkalommal Munkácsy ügyvédjeként is szerepel.¹⁹⁰

28.46. RÖCK PAULA III. István kisebbik leánya – Rombauer Emil középiskolai tanárhoz ment feleségül. Kiváló tanárnak tartották. Sokáig Brassóban éltek, 1902-ben mint a brassói főreáliskola igazgatója, címzetes tankerületi főigazgató, Békéscsabán a Rudolf Gimnáziumban értekezési elnök volt épp akkor, amikor Gyóni Géza érettségizett.¹⁹¹

Ezután hamarosan Budapestre kerültek, és az V. kerületi (Markó utcai) állami főreáliskola igazgatójává nevezték ki. Magyar királyi főigazgatói címet kapott. 1914 januárjában a főreáliskola díszterméből indulva temették a Kerepesi temetőbe.¹⁹²

– Gyermekeik közül Erzsébet muzeológus lett a Magyar Nemzeti Múzeumban. Mária Fröhlich Károly felesége volt, közelebbit nem tud róla a krónika. Tivadar sorsa ismeretlen. Paula férje dr. Szabó Dezső debreceni egyetemi tanár volt, az egyetem rektora. Két gyermekük közül dr. Szabó Dezső BESZKÁRT (a mai BKV elődje) igazgató, dr. Szabó Éva gyermekorvos lett.¹⁹³

A Röck családban a Rombauerek már egyszer szerepeltek Röck Aurél (28.21.2) feleségénél (Rombauer Ilona).

A család egyik tagja, Rombauer János festő Lőcsén született 1782. február 8-án. Oroszországba került, 1806–1824 között Szentpéterváron élt, az orosz arisztokrácia kedvelt festője lett. Megfestette Sándor cár portréját

¹⁸⁶ Orvosi lexikon. Budapest, 1967. I. 435.

¹⁸⁷ L. a 150. jegyzet!

¹⁸⁸ A Deák téri evangélikus egyház anyakönyvei.

¹⁸⁹ L. a 144. jegyzet!

¹⁹⁰ MNG 19279/1976. sz. levél.

¹⁹¹ A (békéscsabai) Rudolf gimn. tanári értekezlet jegyzőkönyve, 1902.5.20.

¹⁹² L. a 130. jegyzet!

¹⁹³ L. a 144. jegyzet!

is. Hazatérve Eperjesen telepedett le, oltárképeket, arcképeket festett. 1849. február 12-én hunyt el.¹⁹⁴

*

Ezzel befejeztük a „pesti” Röck család (28) történetének bemutatását. Visszatérhünk a családalapító dédapa, a kőszegi Reck Pál másik gyermekének, a „szabolcsi” ágat alapító Reök Gottlieb (25), vagy ahogy magát nevezte, Reök Theofil családjának történetéhez.

Ezen az ágon juthatunk el Munkácsy édesanyjához és közvetlen rokonságához.

21. kép. Röck Paula (28.46) fiatalkori képe

---

¹⁹⁴ Művészeti lexikon. Budapest, 1968. IV. 162.